

УДК 324(477)

**Євсевська Л.В.**, ст. викладач  
викладач кафедри економіки підприємства  
**Гюльназарян В.В.**  
**Шипуля Л.І.**  
*Запорізька державна інженерна академія*  
gulnazaryan.vika@mail.ru  
liliya090895@mail.ru

## **СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА КОРУПЦІЮ В УКРАЇНІ**

**Євсевська Л.В., Гюльназарян В.В., Шипуля Л.І.** Сучасні погляди на корупцію в Україні. У статті розглянуто проблеми поширення корупції та її негативні наслідки в сучасній Україні. На основі теоретико-емпіричного аналізу досліджено корупцію як соціально-політичне явище, висвітлено соціальну базу її виникнення, обґрунтовано вплив корупції на економічну та соціальну сфери, політичне життя та конкретну людину, вирізнено її особливості в Україні. Також досліджені причини виникнення загроз для функціонування правової системи України загалом.

**Евсевская Л.В., Гюльназарян В.В., Шипуля Л.И.** Современные взгляды на коррупцию в Украине. В статье рассмотрены проблемы распространения коррупции и ее негативные последствия в современной Украине. На основе теоретико-эмпирического анализа исследована коррупция как социально-политическое явление, освещена социальная база ее возникновения, обосновано влияние коррупции на экономическую и социальную сферы, политическую жизнь и конкретного человека, выделены ее особенности в Украине. Также исследованы причины возникновения угроз для функционирования правовой системы Украины в целом.

**Yevsevsk L., Gulnazaryan V., Shipulya L.** Current views on corruption in Ukraine. In this work considers the problem of corruption and its negative consequences in modern Ukraine. Based on theoretical and empirical analysis investigates corruption as a social and political phenomenon, highlighted the social basis of its occurrence, influence of corruption on economic and social spheres, and political life of an individual, pointed out its features in Ukraine. Also investigated the causes of threats to the functioning of the legal system of Ukraine in general.

**Актуальність теми** дослідження зумовлена тим, що подальше поширення політичної корупції загрожує національній безпеці України, оскільки знижує ефективність дій влади, підриває її суспільну легітимність, зумовлює поширення у суспільстві зневіри в цінностях демократії та верховенства права. У свою чергу, це має своїм наслідком зниження рівня конкурентоспроможності країни на світовому ринку, її здатності адекватно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Як суспільно-політичне явище корупція стає об'єктом наукових досліджень істориків, правознавців,

соціологів, економістів, політологів. Безпосередньому осмисленню її як політичного, соціального та правового явища присвятили свої роботи: А. Закалюк, Я. Кашуба, В. Коваленко, М. Мельник, С. Роуз-Екерман, М. Палдан та ін. Аналізу корупційної діяльності присвятила також праці Д. Асеомглу, Г. Бродмен, Р. Вішні, В. Мілер, Л. Багрій-Шахматов, О. Барановський, А. Бова, Т. Кошечкіна, М. Мельник.

Останнім часом проводяться поглиблені дослідження такого явища, як політична корупція. Багато відомих дослідників торкалися цієї проблеми. Слід назвати американців М. Дженксона та Дж. Ная, німецького кримінолога Г. Шнайдера, російських науковців В. Лунєєва, П. Кабанова, С. Сатарова, В. Шабаліна та ін. У цих роботах особлива увага приділяється відмінностям політичної корупції від проявів в інших сферах життєдіяльності суспільства, її ознакам.

**Метою** дослідження є осмислення корупції на основі політологічного аналізу як соціально-політичного явища; осмислення впливу корупції на економічну та соціальну сфери, політичне життя та людину; виокремлення її особливостей в Україні; дослідження причин виникнення загроз для функціонування правової системи України.

**Викладення основного матеріалу.** Понад двадцять років незалежності подарували Україні можливість проявити себе у сучасному погляді на суспільство, владу, державу та їх взаємозв'язок в єдиному механізмі публічних відносин. Впродовж усього часу сподівання творців незалежності та тих громадян, які покладали великі надії на майбутнє своєї держави, перебували в залежності від ряду чинників, пов'язаних із політичною волею так званої еліти. Ситуація прогнозована та закономірна. Впродовж всієї історії можна спостерігати однаковий сценарій – переломний етап, визвольне піднесення, сподівання на краще життя.

Не принесли позитивних змін у подоланні корупції як соціального явища роки державної самостійності України. У наш час питання корумпованості суспільства, окремих соціальних інститутів, влади постійно перебувають у полі зору законодавців, керівників різних рівнів державної влади, особливо напередодні вагомих для суспільства змін [4, с.153].

Можна з упевненістю сказати, що корупція залишається однією з найнебезпечніших загроз основам демократії, чесності та соціальній справедливості, гарантуванню правопорядку, стану захищеності прав людини. Корупція має негативний вплив на імідж громадян, підприємств, установ і держави в цілому; перешкоджає економічному розвитку та загрожує належному функціонуванню країни.

Через існування корупції в суспільстві формуються і функціонують дві соціальні підсистеми – офіційна та неофіційна. Офіційна дотримується моральних і правових норм, неофіційна у свою чергу використовує незаконні методи. Саме у неофіційному середовищі функціонують суб'єкти корупції, де панує своя система цінностей, свої цілі та методи їх досягнення, а життя будується не за офіційними законами, а за правилами, що створюються на основі викривлення соціальних норм.

Про надзвичайно небезпечну ситуацію в державі свідчить аналіз дослідження про співвідношення офіційної та неофіційної підсистем. За оцінками неофіційна підсистема є не менш впливовою за масштабами, ніж офіційна.

Через тривалість існування цього феномену у суспільстві склалося нормативне сприйняття явища корупції, через що сприйняття феноменів «хабар», «блат», «корупція» не сприймається суспільством як «соціальне зло» і ставлення до неї істотно відрізняється від зазвичай декларованих. Поняття «хабар» і «блат» усіма групами сприймаються практично нейтрально: ніякого вираженого негативного ставлення до них не виявляється. Вони сприймаються як нормальні, вельми поширені явища, які не заслуговують на засудження і не викликають інших сильних емоцій.

Більше того «хабар» і «блат» розуміються як результат активної та успішної, але почасти сумнівної діяльності. З точки зору учасників дослідження, хабар – це результат великої і важкої справи, а не випадковий подарунок, «що впав з неба». Він – знак певного стану і статусу.

З економічної точки зору корупція впливає на всі сфери економіки України. Вона провокує «тінізацію» економічного сектору України, що, в свою чергу, є економічним підґрунтям корумпованих зв'язків.

Відповідно до офіційних заяв керівництва держави, частка тіньової економіки в Україні фактично зрівнялася з офіційною і складає 45-60%.

Мільйони громадян України працюють у тіньовому секторі економіки. За даними Центру соціальних експертиз Інституту соціології НАН України і Фонду «Інтелектуальна перспектива», що провели опитування громадян України за темою тіньової зайнятості населення, 45% опитаних працюють у «тіні». За підрахунками фахівців, сукупний тіньовий капітал українських громадян складає приблизно \$40 млрд., що дискредитує інститут держави в очах громадян і деформує соціалізацію нормального громадянина. В даному контексті тіньову економіку як наслідок корупції можна розглядати як цілісну підсистему суспільства зі своїми законами і нормами поведінки [8].

Зауважимо, що впродовж останніх років тема політичної корупції в Україні набула особливої актуальності. Масштаб поширення цього явища у політичних і владних інститутах дає змогу характеризувати політичну корупцію як невід'ємний атрибут їх повсякденної діяльності.

Політична корупція в Україні охопила всі гілки та інститути державної влади, місцевого самоврядування і є головною перепорою на шляху подальшого розвитку України як демократичної держави. Можна стверджувати, що саме політична корупція стала однією з головних причин політичних криз 2006-2009 рр., а в ширшому контексті – не дала Україні змоги використати шанс на здійснення радикальної внутрішньої модернізації та наближення до європейських стандартів у різних сферах.

Отже, як і у будь-якого складного соціально-економічного та політико-правового явища, у корупції немає єдиного канонічного визначення.

Згідно з чинним законодавством України, корупцією вважається «використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим

можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки (пропозиції) такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка (пропозиція) чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [3, с. 301].

Міжнародна антикорупційна організація «Transparency International» визначає політичну корупцію, як «зловживання політичною владою для приватного блага».

Визначення корупції, запропоноване ООН, є доступнішим для розуміння, оскільки в даному разі корупцією визнається «виконання посадовими особами будь-яких дій або ж бездіяльність у сфері виконання їхніх повноважень за винагороду в усілякій формі в інтересах того, хто надає цю винагороду, як з порушенням посадових інструкцій, так і без їх порушення». Відповідно до Конвенції ООН, обов'язковими ознаками корупції є: пропозиція або надання, вимагання або прийняття будь-якої неправомірної переваги ( в тому числі навмисно); будь-яка неправомірно надана перевага, що включає як матеріальну вигоду, так і переваги ( пільги, послуги) нематеріального характеру; неправомірні переваги, що можуть мати місце як для самої публічної посадової особи, так і для іншої фізичної або юридичної особи; ці дії можуть проводитись як особисто, так і через посередників [7, с. 43].

Як правило, найбільш корумпованими сферами є інвестиційні проекти, приватизація державних підприємств, державні закупівлі, монопольний допуск до певного виду діяльності, позабюджетні рахунки, питання землевласності та землекористування, перевірки суб'єктів господарської діяльності, дозвольно-реєстраційні процедури, надання податкових пільг і державних преференцій, видобування природних ресурсів, освіта, охорона здоров'я, правоохоронні органи та судова система [2, с. 4].

Очевидно, неможливо заперечити те, що корупція притаманна усім країнам, незалежно від політичного устрою чи рівня економічного розвитку. Але той випадок, що корупція стала ледве не візитною карткою України у світі, ставить це питання у перший ряд найбільших і найболючіших проблем української дійсності.

Ця ситуація погіршується ще і тим, що більшість засобів масової інформації в Україні залежать від держави або олігархів, а значна кількість парламентаріїв та інших провідних українських впливових політиків, котрі накопичили свої багатства у пострадянську епоху, на повну потужність використовують політичні посади для того, щоб утримувати свій контроль над найприбутковішими ресурсами та підприємствами України.

На сьогодні в Україні зафіксовано надзвичайно високий рівень корупції, визнаний не тільки вітчизняними і зарубіжними аналітиками, експертами, громадськими та міжнародними організаціями, але й навіть вітчизняними представниками вищих органів законодавчої та виконавчої влади. Про це свідчать результати дослідження міжнародної антикорупційної організації «Transparency International», проведеного у грудні 2013 р., де за рівнем

поширення корупції у світі Україна займає 144-те місце у загальному рейтингу, що складалося для 177 країн, набравши при цьому 25 балів зі 100 можливих (таблиця 1), чим нижчий бал, тим ближче країна знаходиться до корупційної прірви. Будь-який результат, менший за 30 балів, з точки зору Transparency International вважається «ганьбою для нації» [5].

Таблиця 1 – Рівень поширення корупції у світі

| Рейтинг | Країна        | Бал |
|---------|---------------|-----|
| 1       | Данія         | 91  |
| 1       | Нова Зеландія | 91  |
| 3       | Фінляндія     | 89  |
| 3       | Швеція        | 89  |
| 5       | Норвегія      | 86  |
| 144     | Україна       | 25  |
| 175     | КНДР          | 8   |
| 175     | Сомалі        | 8   |

Саме наявність політичної волі керівництва країни підкріплена довірою громадянського суспільства до антикорупційних реформ оновлення кадрового складу найбільш «корупціємістких» служб із значним підвищенням середньої заробітної плати у таких організаціях, запровадження системи електронного урядування та залучення до антикорупційних розслідувань ЗМІ дозволяють успішно здійснити модернізацію і наблизитися за показниками соціально-економічного розвитку до країн ЄС, тоді, як відсутність такої активності в Україні досі «гальмує» усі стратегії прогресивних змін.

Корупція негативно впливає на всі сфери суспільного життя, зокрема, на економіку, політику, управління, соціальну і правову діяльність, громадянську свідомість і міжнародні відносини.

Все ж визначальним залишається її вплив на ефективність функціонування організацій суспільного сектора економіки.

Мауро П., використовуючи регресійний аналіз даних «Transparency International», обґрунтував, що зниження корупції на 2,4 пункта збільшує середній дохід однієї особи на 4%. Водночас інші економісти (зокрема, Г. Бродмен і Ф. Реканатіні) довели залежність корупції від таких факторів, як ступінь розвитку політичних і ринкових інститутів, якість державного управління, відкритість зовнішньої торгівлі, рівень розвитку демократії. Чимало науковців (зокрема, М. Палдам і С. Роуз-Екерман) наголошують на змістовій та статистичній залежності між корупцією і довірою. Так поширення корупції істотно підриває репутацію країн у глобальному масштабі, сприяючи зростанню недовіри їх громадян до влади. Як свідчать дані таблиці 2, Україна займає лише 42-ге місце (із 50) за рівнем репутації, оціненим країнами G-8, випереджаючи Росію. Зауважимо, що репутація країн світу досліджується за чотирима основними категоріями: захоплення, довіра, прихильність, повага. Ці чотири елементи діляться, у свою чергу, на 16 категорій, які включають такі критерії, як якість життя, зовнішня політика, діловий клімат, товари і послуги,

інфраструктура, краса природи і туристична привабливість. Оцінки цих показників, набрані за підсумками опитувань, використовуються при розрахунку рейтингу для визначення країни з кращою репутацією.

Таблиця 2 – Рівень репутації країн, оцінений країнами G-8, оприлюднений у липні 2013 року

| Місця у рейтингу | Країни    | Бали |
|------------------|-----------|------|
| 1                | Канада    | 76,6 |
| 2                | Швеція    | 76,5 |
| 3                | Швейцарія | 76,3 |
| 4                | Австралія | 76,1 |
| 5                | Норвегія  | 74,1 |
| 42               | Україна   | 43,3 |
| 46               | Росія     | 36,7 |
| 50               | Ірак      | 21,2 |

Для мінімізації негативних наслідків корупції (таких, зокрема, як «проштовхування» сумнівних, з точки зору держави, проєктів; формування уявлення про те, що закон не є необхідною умовою встановлення порядку) можна виділити два блоки вирішення цих проблем – економічний та інституційний.

Найбільш дієвими серед економічних регуляторів можуть стати:

- створення повноцінних власників і широкого середнього класу як більш надійної опори держави, ніж чиновники;
- раціоналізація розмірів трансакційних витрат;
- соціальне забезпечення чиновників;
- оплата праці вищого управлінського персоналу державних підприємств зілено від результативності їх роботи [6, с. 288].

У критичних умовах боротися з корупцією можливо лише методами відкритості, доступності інформації та гласності. Єдиним надійним методом такої боротьби за відсутності в Україні правого і громадянського суспільства може стати публічне поширення інформації про корупцію. І в такому випадку, коли інформація про корупцію набере широкого поширення у суспільстві, владі буде дуже непросто ухилитися від реагування на неї.

Ще багато потрібно зробити Україні для подолання корупції. Через відсутність соціальних, політичних традицій публічного викриття корупціонерів, спеціальних криміналістичних прийомів викриття фактів корупції, що є в свою чергу серйозною перешкодою для ефективної боротьби з корупційними проявами, і полягає уся складність проблеми. Існує проблема вивчення осіб тих, хто, займаючи керівні пости, застрягли в хабарництві, розкраданнях. Усі факти корупції мають бути взяті під пильний народний контроль української громадськості. Сучасні умови існування корупції характеризуються серйозними негативними факторами, а без особливих заходів боротьби стабілізувати становище не вдається.

**Висновки.** Враховуючи викладене, у першу чергу, зауважимо, що корупція настільки міцно увійшла в життя українського суспільства, що сприймається як звичайне явище.

Не є винятком і проблема політичної корупції. Навряд чи політична корупція буде колись повністю ліквідована, але її масштаби та руйнівний вплив можуть бути значно зменшені й представлені під надійний державний та громадський контроль.

Для того, щоб позбутися ганебного та розтлінного явища тотальної корупції в Україні, потрібно створити систему, яка б була орієнтована не на конкретну особистість, а працювала проти корупції, незалежно від того, хто перебуває на даний момент при владі.

Список літератури:

1. Барановський О. Проблеми власності та легалізації капіталів і доходів в Україні / О. Барановський, В. Сіденко // Національна безпека і оборона. – 2004. – № 2. – С. 8-9.
2. Політична корупція в Україні: суб'єкти, прояви, проблеми протидії // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 7. – С. 3–42.
3. Закон України « Про засади запобігання і протидії корупції» // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – С. 404.
4. Камлик М. Корупція в Україні / Камлик М., Невмержицький Є. – К., 1998. – 310 с.
5. Результати дослідження міжнародної антикорупційної організації «Transparency International». – Режим доступу : <http://ti-ukraine.org/content/4036.html>.
6. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія / М.І. Мельник. – К., 2004. – 400 с.
7. United Nations Convention Against Transnational Organized Crime: General Assembly Resolution. – NY : UNITED NATIONS, 2004. – 82 p.
8. Інститут соціології НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://i-soc.com.ua/ukr/index.php>.

**Ключові слова:** корупція, організована злочинність, політика, соціальна сфера, економіка, політичний процес, правова держава, законність, право, економічна злочинність.

**Ключевые слова:** коррупция, организованная преступность, политика, социальная сфера, экономика, политический процесс, правовое государство, законность, право, экономическая преступность.

**Key words:** corruption, organized crime, politics, the social sphere, economics, political process, constitutional state, legality, law, economic crime.

*Надійшла до редакції 20.05.2014 р.*

*Рецензент: к.е.н. Топалов С.А.*